

Tarık Buğra Romanında Millî Ülkünün Sembolik Yüzü: Küçük Ağa*

DR. ÖĞR. ÜYESİ YELİZ AKAR**

Öz

Ulusların/toplumların sosyokültürel yapısındaki değişimler/dönüşümler, edebî eserlerine yansır. Türk edebiyatı da bu bağlamda sanatın yansıtıcı rolünü simgeleyen örnekleri içerir. Özellikle Cumhuriyet dönemi Türk romanı, yakın dönem tarihinden ve Anadolu insanından beslenen yapısıyla büyük bir dönüşümün referansında şekillenir; bu durum, 1920'lerde başlayan ve günümüze kadar devam eden memleket edebiyatı gibi yeni bir ekole zemin hazırlar. 1950'den sonra bu ekole, Tarık Buğra da katılır. Tarık Buğra, Millî Mücadele'nin toplum hafızasındaki etkisini farklı bakış açısıyla yansıtır. *Küçük Ağa*, bu durumun örneğidir. *Küçük Ağa*, kültürel açıdan değişen zihniyetin, metaforik boyutta aktarımıdır; yazar, bu romanda Osmanlı Devleti'nin intihaya sürüklenen durumu karşısında, istikbalini önceleyen insanı, başkışı Küçük Ağa'nın şahsında anlatır. Millî Mücadele'nin edebiyata yansımaları bağlamında değerlendirdiğimiz bu çalışmamızı, başkışının yaşadığı süreci referans alarak iki ana bölümde inceledik. Birinci bölümde padişah ve hilafet kavramlarının kişileşmiş yüzünü, ikinci bölümde ise millî ülküyü referans alarak varolma savaşı veren Türk toplumunun yaşama iradesini ele aldık.

Anahtar sözcükler: roman, Tarık Buğra, Küçük Ağa, Millî Mücadele, değişim.

IN THE NOVEL BY TARIK BUĞRA OF THE NATIONAL IDEAL SYMBOLIC FACE: KÜÇÜK AĞA

Abstract

Changes in socio-cultural structure of nations are reflected in their literary works with all their reflections. Turkish literature includes characteristic examples that symbolize the reflective role of art as well. Especially the Turkish novel of the Republican era witnesses the adventure of being rebuilt with its structure nourished from the recent history and Anatolian people. This situation prepares the ground for the new school like the country literature that started in the 1920s and continues to the present day. After 1950, Tarık Buğra joined this school.

Tarık Buğra reflects the impact of national struggle on society's memory from a different perspective. The Küçük Ağa is the symbolic expansion of this situation. *Küçük Ağa* is the embodied spirit of the culturally changing mindset; the author narrates the person who is strong-willed to reestablish his future against the empire's suicidal situation in the name of *Küçük Ağa*.

* Bu çalışma, 13-14 Haziran 2019 tarihleri arasında Bakü'de düzenlenen "Uluslararası Türk Dünyasında Millî Mücadele ve Edebiyat" Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, yelizakar@munzur.edu.tr, orcid: 0000-0002-3963-1008

Gönderim tarihi: 29.08.2020

Kabul tarihi: 28.12.2020

In the context of the reflections of the National Struggle on literature, we have examined this study in two main sections with reference to the transformation experienced by the protagonist. In the first part, we discussed the personalized face of the concepts of the sultan and the caliphate, and in the second part, we discussed the will of the Turkish society that fought for existence by clinging to the judgmental side of the national ideal.

Keywords: novel, Tarık Buğra, Küçük Ağa, National Struggle, Strong-willed person

GİRİŞ

Ulusların tarihsel perspektifindeki gelişmeler, tüm yönleriyle sanatta yansıma bulur. Sanatın bu yansıtıcı özelliğinden dolayı Türk edebiyatı da, Türk milletinin tarihsel serüvenindeki bütün süreçlerinin izdüşümüdür. Söz gelimi yeni Türk edebiyatı, Tanzimat'tan bugüne kadar yaklaşık 170 yıllık süreci kapsayan zaman diliminde, varoluş serüvenimize tanıklık eder. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, bu bağlamdaki tanıklığın en kapsamlı örneklerini içerir.

Cumhuriyet dönemi Türk romanının bir kolu, Millî Mücadele'yi kuran ruhun varlığından, görünümünden beslenir; bu durum, yakın dönem tarihini gözlemci ve eleştirel gerçekçilikle ele alan roman geleneğinin oluşmasına zemin hazırlar. 1920'li yıllardan itibaren millî ülkeye yer veren temaların üzerinde durulması ve bu düşünceyi yansıtan karakterlerin yaratılmasıyla oluşan yönelime 1950'den sonra Tarık Buğra da katılır.

Romanlarında ve hikâyelerinde evrensel insan gerçekliğini her yönüyle dile getiren Tarık Buğra, "sanatta tek birim, tek çıkış noktası insandır." (1992, s. 90) der. İnsana ait değerler dünyasını gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtan Tarık Buğra, memleket meseleleri üzerinde de önemle durur. Bilhassa yakın dönem tarihiyle ilgili eserler veren Tarık Buğra, Mehmet Tekin'in deyişiyle "özüne yabancılaşmadan yazar olmayı başarmış, bu oluşun belgesi konumunda olan eserleriyle yakın ve uzak geçmişimize, kendine özgü felsefe, bakış açısı ve ifade tarzıyla ayna tutmuş bir edebiyatçımızdır." (2008, s. 7). *Küçük Ağa*, Mehmet Tekin'e ait tespitin yansımasıdır.

Küçük Ağa, büyük bir medeniyet buhranını karakterlerin şahsında yaşanan sembolik dönüşümlerle aktarır. Altı yüzyıllık geçmişe sahip olan bir devletin bünyesinde çözülemeyen sorunlar, toplum psikolojisinde derin huzursuzluğa neden olmuş; devletin kuruluş sürecindeki sağlam ve dinamik tarafı, zaman içinde yok olup güven sendromu yaratmıştır. Yıkım sürecinden kaynaklanan meskenet duygusu karşısında bir süre ne yapacağını bilemeyen toplum, öncelikle kendisini bütünüyle sorgular ve milli ülkü gibi muhkem değere tutunarak düşünsel boyutta uyanmaya, fark etmeye ve değerlerine sahip çıkmaya başlar. *Küçük Ağa* romanı da böylesi bir uyanışın estetik nitelikli hülasasıdır. Köklü değişim ve gelişim diyalektiği üzerine kurulu olan roman, yeniden doğuşun öyküsünü Küçük Ağa'nın bakış açısında cisimleştirir. Dolayısıyla Küçük Ağa, iki yüzyıl süren savaşlar, mağlubiyetler ve kayıplardan dolayı çözümlüğe doğru sürüklenen Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu varolma refleksini yansıtır.

Tarık Buğra, bağımsızlık yolunda istilacı emperyalist güçlere karşı verilen soylu mücadeleyi Küçük Ağa tiplmesiyle aktarır. Toplumsal ülkünün cismani düzeydeki ruhu olan Küçük Ağa, tüm kuşatılmışlıklara karşı kararlı ve cesaretli tavır alışın yansımasıdır; aynı zamanda medeniyet

krizi yaşayan ve yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalan milletimizin tercihini de yansıtır. Lakin bu tercih, ani ve hızlı bir geçiş sürecinin değil, iki yüzyıllık tereddütlü bekleyişin neticesidir. Zira Osmanlı, son iki yüzyılı olmak ve olmamak sorunsalı çerçevesinde, yani iki farklı dünya arasında kalmışlığıyla izah edilebilecek büyük bir varoluş problemi yaşar; bir taraftan ihtişamlı geçmişiyle Osmanlı Devleti, diğer yandan padişahın ve saltanatın karşısında duran ve millî mücadelenin gerekliliğini önceleyen Kuvayimillîye. Nasıl bir tavır takınacağına yönelik uzun bir süre karar veremeyen Türk toplumunun bu kararsızlığı, *Küçük Ağa*'da yer alan iki yüzyıllık bekleyişin nihayete erdirildiği sonuç sahnesiyle ortadan kalkmış; Tanzimat dönemi romanlarındaki gibi tereddütler yaşayan, köklerinden kopuk, yapay roman karakterleri yerine kimliksel bağlamda *neredeliğine* cevap veren kişiler yaratılmıştır.

1. ALTI ASIRLIK GELENEĞİN KİMLİKSEL BAĞLAMDAKİ SEMBOLİK YÜZÜ: İSTANBULLU HOCA

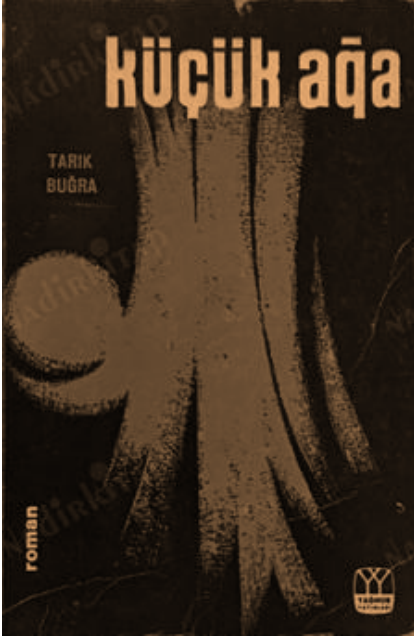
Tarık Buğra, kolektif şuurun etrafında bir araya gelen insanların duyuş ve düşünüş biçimlerini İstanbullu Hoca'nın söylemlerinde yansıtır. Dolayısıyla devrin ruhunu karaktere yükleyerek o yılların psiko-sosyal ve sosyo-kültürel yapısı hakkında okuyucuya bilgi aktarır. Türk milletinin aleyhine değişen zihniyeti sembolik açıdan yansıtan başkişi İstanbullu Hoca'nın asıl adı, Mehmet Reşid'dir; kendisine İstanbullu adı verilmesi ise, tesadüfi değildir. O dönemde İstanbul hükümetinin sözcüsü, Osmanlı Devleti'dir; İstanbullu Hoca ise devlete ait tüm düşüncelerin kişileşmiş hâlidir. Kuşatma altındaki devletin adına konuşan, duyan ve söyleyen Hoca, savaş yıllarından ötürü derin kırılma yaşayan halka güven telkin etmek için Akşehir'e gönderilir. Ali İhsan Kolcu, "Küçük Ağa, Millî Mücadele sürecini Akşehir bağlamında ele alan bir eserdir. Yazar, doğup büyüdüğü coğrafyada bu kurtuluş hareketinin neredeyse bütün aşamalarını insan-toplum-, iman-bağlılık ve vatanseverlik-ihanet üçgeninde ele alıp incelemeye çalışır." (2008, s. 139) ifadeleriyle Akşehir'in önemine vurgu yapar.

Akşehir, basit bir arka fon ya da siluet olmaktan çok Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu aktaran sembolik bir mekândır; zira Gündüz'ün deyimıyla "İstiklal savaşı öncesinde çökmekte olan İmparatorluğun kaderine paralel olarak Akşehir de çöküşün ve inkırazın bütün şartlarını bünyesinde barındırır." (2004, s. 438). Dolayısıyla Akşehir, bozgun psikolojisinden dolayı yaşanan çatışmaların, endişelerin ve sorgulamaların mekân boyutlu yansımasıdır; yıkılma tehdidiyle karşı karşıya kalan bir medeniyetin katastroofik ruhunu her yönüyle yansıtır.

Yurtsuz, yersiz ve kimliksiz kalma korkusu, Akşehirlinin hafızasında büyük bir tahribata ve güven sendromuna neden olur; umutsuzluk, huzursuzluk ve çaresizlik gibi olumsuzluklarla yüklü algıyı besler. İstanbullu Hoca, böylesi bir toplumsal buhrana engel olmak; "üstün/ali", "güçlü" ve "yenilmez" devlet imajını yaşatmak ve halka güven telkin etmek için saray tarafından Akşehir'e gönderilir. Bu nedenle Hoca, temsili bir karakterdir; kendisi değil, benimsediği ve savunduğu değerler önemlidir:

"Padişahımıza ve halife-yi ruyi zemine karşı merbutiyetin tecdidine, tahkimine, sarsılan imanın takviyesine medar olacaktı. Hoca, İslam aleminin içine düştüğü korkunç sarsıntıdan derin bir acı duyuyor, fakat Allah'ın inayeti ve halife-yi ruyi zeminin dirayeti sayesinde bu sarsıntının atlatılıp hak olan ikbale kavuşacağına inanıyordu. Padişah

etrafında yekvücut bir kitle haline gelmek için Muhammed ümmeti elinden geleni yapmalı idi, o da bu işte elinden geleni yapacaktı. Bu mukaddes ve muazzez gaye uğruna, gönüllü bir nefer gibi and içmişti.” (s. 60-61)

İstanbul Hoca, saltanat ve hilafet kavramlarının kişileşmiş yüzüdür; aynı zamanda dönem insanının hayat karşısındaki ortak tavrını ve tasavvurunu yansıtan bir tiptir. Hoca'ya göre saltanat ve hilafete içten ve samimi bir inanç, “İslam âleminin içine düştüğü korkunç sarsıntıyı” yok edecek, “sarsılan imanın takviyesine medar olacaktır.” Bu bakımdan İstanbul Hoca'nın bakış açısı, binlerce yıl ortak duyuş ve düşünüş etrafında insanları toplayan değerlere sığınma arzusunun aktarımıdır. Saltanat ve hilafet sancağı etrafında bir araya gelmek ve padişahı mutlak irade olarak görmek, Hoca'nın zihninde moral değerleri bakımından yıpranan dönem insanının tek kurtuluş ümididir. Fatih Andı, “milli mücadelenin daha başlarında milletin vatan kavramını devletle devleti de halife ile birlikte düşündüğü ve yüzyıllardır besleyerek büyüttüğü bir inanç ve zihniyet vardır.” (2000, s. 28) der. Andı'nın tespiti, İstanbul Hoca'nın söylemlerinde tezahür eder.

İşgallerle muhasara altına alınmış memleketin içinde bulunduğu durumu, atalar toprağında esir hayatı yaşamak zorunda bırakılmış olmalarını önemsemeyen İstanbul Hoca, mutlak otoriteye sonuna dek güvenir. Bu zaruri güvenin altında yatan temel neden, altı asırdır dünya üzerinde varlığını kanıtlamış Osmanlı Devleti'nin iktidarındır. Fakat değişen dengeler, Osmanlı'nın aleyhine işlemekte ve devletin temellerini kökten sarsmaktadır. Batı ile aynı düzeyde gelişemeyen; zayıf, güçsüz ve izansız kişilerin yönetimiyle çürümeye doğru sürüklenen Osmanlı, yaratıcı hamleler yapamaz hâle gelir. Kendi yıkımını hazırlayacak saldırılara savunmasız kalan Osmanlı Devleti'nin ahvali, halkı büyük kaygılara sürükler. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda birden farklı cephede savaşarak ölüm kalım mücadelesi veren, fiziki ya da akli uzuvlarını yitirerek muharebelerden geri dönen halk, kendisine moral ve teselli kaynağı arar. İstanbul Hoca, bu nitelikteki arayışın kişileşmiş görüntüsüdür. Her ne kadar toplumsal hayattaki yoksunluğun, yıpranmışlığın, tahribatın insana ve topluma yansımalarını göremese de kısa bir süre içinde tavrıyla, sözleriyle ve yaşama tarzıyla Akşehirinin beğenisini kazanır.

Akşehirilileri saltanat ve hilafetin yanına çekmeyi başaran Hoca, tam anlamıyla algı yöneticisidir. O, “bozgun, istila, istiklal, varlık, darlık, can korkusu, küçümsenme, hiçe sayılma, köleleşmek” gibi duygular arasında sıkışıp kalan toplumu teskin ederek zevale doğru sürüklenen devlet itibarını her şeye rağmen ayakta tutmaya çalışır. Hatta yeniden ayağa kalmak için sadece halkı ve milli iradeye inanan Kuvayımilliyeyi bile büyük bir tehlike olarak görür; “Kuvayı Milliye' mi dedin? Bu nifakın ta kendisidir. Bu çulsuz çuvalsız aklın tek aklın peşine düşüp uçuruma sürüklenen gafletin, katil kastın ta kendisidir.” (s. 95) sözleriyle Kuvayımilliye'nin çabası önünde engel güç gibi duran İstanbul Hoca, nüfuzunu kullanarak halkı örgütler. Hâlbuki asıl tehdit, mütecaviz tavrıyla bütünlüğümüzü parçalamaya yönelik yabancı istilası; travmatik tükenişe akılcı

yaklaşmayan yönetimin zihniyetidir. Böylesi zihniyetin temsili karakteri, İstanbul Hükümeti/İstanbul Hoca'dır. Hilmi Ziya Ülken, "İstanbul Hükümeti "Kuva-yı Milliye" ye milli istiklal için savaşıyan orduya "Kuva-yı Bağiyeye"(asi kuvvetler) adını ver[di](...)Birtakım gerici teşebbüsler halkı halife bayrağı etrafında toplayarak milli hareketi durdurmaya savaştı." (2013, s. 514) der. Ülken'in analizi, İstanbul Hoca'da yansıma bulur. İstanbul Hoca, şanlı geçmişine rağmen yenedünya düzenine tutunamayan; siyasi, sosyal ve kültürel anlamda çağı yakalayamayan Osmanlı'yı tüm boyutlarıyla görme ve sorunlara çözüm önerileri üretme konusunda yetersizdir; lakin halk, kısa süreli de olsa İstanbul Hoca'ya inanmayı ve güvenmeyi tercih eder.

Akşehirli halkın İstanbul Hoca'ya yönelişi, elbette ki boşuna değildir. Bu tavrın altında yatan iki önemli neden vardır; ilki hocalık kimliğidir; "İstanbul hoca bilirdi. İstanbul Hoca, akıllı idi ve İstanbul Hoca namuslu idi. Çünkü İstanbul Hoca, onların bilgi, akıl ve karakterlerinin en üstün örneği, gelenek, görenek ve inançları ile hava gibi içinde yaşadıkları, kanlarında dolaşan hayatın yetkili, övülmüş sözü idi." (s. 89) ifadeleri Akşehirli'nin bakış açısını yansıtır. Zira değerler dünyasında karmaşa yaşayan insanlar, kaosun hüküm sürdüğü ortamlarda bireysel ve toplumsal boyuttaki düşünme biçimlerini yönlendiren kişilere, özellikle de dinî ritüellerin kanaat önderlerine sonsuz bir bağlılık hissederler. İstanbul Hoca da böylesi bir misyonun taşıyıcısıdır.

İstanbul Hocaya sadakatin diğer nedeni ise, Osmanlı Devleti'nin görkemli mazisinde yer alan kazanımlarını ve başarılarını sürekli dile getirişidir. Elbette ki bu konuda Hoca'nın haklılık payı vardır. Tarihsel sürecimize bakıldığında zaman küçük bir beylikten koca İmparatorluğa evirilen nesil, varolma serüveninde kendi dinamiklerini yaratarak düzen içindeki yerini almıştır. Lakin Osmanlı, 1700'lü yıllardan sonra arka arkaya alınan kayıplar ve kuruluş felsefesinde yer alan bilinçten uzak yapısıyla geleceği karşılar. Dolayısıyla Osmanlı'nın son iki yüzyıllık serüveni, yeniden ayağa kalkmayı sağlayacak girişimden yoksundur. Ramazan Korkmaz'a göre:

"Osmanlı'nın asıl çıkması yaklaşık dört yüzyıllık mutlak bir dünya hâkimiyetinin oluşturduğu aşırı kendine güven duygusuyla, 16. yüzyılın ortalarından itibaren askeri, ilmi ve iktisadi sahalarda bozulan kurumlarına yeni bir dinamizm kazandıracak yenilik hamlesini bir türlü yapamayıp, daha da kötüsü böyle bir hamlenin gereksizliğine inanır hale gelmesinde yatmaktadır." (2004, s. 17)

Korkmaz'ın sosyolojik ve tarihsel analizini, *Küçük Ağa*'da her bakımdan görebilmek mümkündür; sorumluluk bilincinden yoksun, öngörüsüz, ihtiyatsız ve yeteneksiz yöneticilerin bakış açısıyla dokusu bozulan Osmanlı, mutlak bir kayıtsızlık içindedir. İstanbul Hoca da bu kayıtsızlığı, uzun bir süre göremez; o, yenilginin makûs kader olduğuna toplumu inandırarak yüzünü gerçek hayata dönemeyen ve insanı eylemsizleştiren otoritenin sarmalında asılı kalır. Oysaki büyük felakete karşı tavır sergilememek, problem yitimine uğramış zihniyeti doğurur ve ölümcül bir kopma yaratır. Fromm, "atıl, hareketsiz duran yaşam/toplum ölmeye eğilimlidir; eğer atıllık eksikse, ölüm gerçekleşmiş demektir. Çoğu kez toplumu oluşturan bireyler ya da topluluklar olarak hareketsiz durabileceğimiz ve belirli bir durumu değiştiremeyebileceğimiz yanılmasına kapılabiliriz. Bu en tehlikeli yanılmalardan biridir." (1995, s. 3) der. Fromm'un bahsettiği ölüm, psikolojik boyuttaki eylemsizlik durumuyla yakından ilişkilidir; yaşama refleksi ve tüm olumsuz koşullar karşısında durabilme gücünü kaybetmiş olan insan/toplum, her

bakımdan meyyittir. Fakat İstanbullu Hoca, Osmanlının bu durumunu anlamaktan yoksundur; sınırları işgal edilmiş milletin direnişi isyan, Kuvayımilliye'yi ise çete olarak gören İstanbullu Hoca, millî mücadeleyi olumsuz yönde etkileyecek beyanlarda bulunur.

Halife ve padişahı destekleyen düşünceleriyle dikkati çeken Hoca hakkında, Kuvayı Millîye tarafından ölüm kararı verilir. Bu nedenle Akşehir, artık İstanbullu Hoca için güvenli değildir; yakın arkadaşlarının da ısrarıyla Akşehir'i terk eden İstanbullu Hoca, Yakasaray köyüne sığınır. Bir süre Çakırsaraylı çetesinin yanında kalan Hoca, Yakasaraylılardan ismi dâhil geçmişe ait olan her şeyi gizler. Yakasaray, mekân olmaktan çok İstanbullu Hoca'nın dönüşümü hazırlayan ve değerler çatışmasını başlatan sembolik bir unsur konumundadır. Nurullah Çetin'in "İstanbullu Hoca'nın padişah, halife ve İstanbul hükümeti taraftarlığından vazgeçip Kuvayımilliye saflarına geçiş süreci, aslında Çakırsaraylı çetesinde bulunduğu sıralarda yavaş yavaş başlamıştı." (2008, s. 126) tespiti, Hoca'nın sorgulama sürecini başlattığını gösterir. Zira İstanbullu Hoca, Yakasaray'da maddi ve manevi yoksunluklarına rağmen vatan toprağını korumak için tüm zorluklara göğüs geren insanların çabalarına tanık olur. O zamana kadar büyük iştiyakla savunduğu fikirlerini sorgulamaya, alışkanlıkların ve kabullerin kendini körleştirdiği dünyada yeniden görmeye yönelir.

İstanbul hükümetinin teslimiyetçi duyarsızlık içinde olduğuna kanaat getiren Hoca, bozulan, çürüyen ve kokuşan yapısıyla mutlak otoritenin boşluğunu/yokluğunu fark eder. Lakin kendisini yeniden kuracak gücün ne olması gerektiği konusunda kararsız kalır; bu bakımdan İstanbullu Hoca, derin çatışma yaşayan toplumun karakteristik yansımasıdır. Ebru Burcu Yılmaz'ın deyimiyle "İstanbullu Hoca, Akşehir'deki insanların, genel anlamda Türk milletinin yaşadığı trajik çelişkinin temsilcisi durumundadır. Asırlarca padişah ve halifeye bağlılık doğrultusunda yaşayan bu millet, artık ülkenin kurtuluşunu vadeden bir başka gücü benimsemek konusunda tereddüt eder." (2012, s. 199). Yılmaz'ın çıkarımı, düşünce merkezli yaşanan medeniyet çatışmasının metaforik düzeyde bir hülasasıdır; aynı zamanda her yeni dönemin kendisiyle beraber getirdiği büyük paradoksa işaret eder, bu paradoks hem İstanbullu Hoca'nın şahsındaki hem de medeniyet algısındaki değişim sürecini yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Zira bin yıllık geçmişle şekillenen kolektif duygular ve düşüncelerde yaşanan kırılmalar, elbette ki ilk süreçte bocalama, endişe ve tedirginlik barındırır; çünkü her toplum için, süreklilik ve kalıcılık önemlidir. Fakat toplumsal ya da bireysel oluşumlar, çağı tüm yönleriyle karşılayacak dinamizmden uzak, çürümüş, içi boşalmış ise yıkıp yeniden inşa etmek gerekir. Bunun farkında olan İstanbullu Hoca, dağılan düzen karşısında tazallüm ederek tepki vermek yerine, değişim süreci içindeki yerini alır:

"(İstanbullu Hoca), Akşehir' den ayrıldıktan sonra çok şey işitmiş, görmüş ve öğrenmişti. Artık o büyük yenilişten önceki bilgi ve inanışlarına göre düşünmüyordu. Uyanık kafası yeni şartların getirdiği ölçüleri hiç değilse sezebiliyor ve her zaman olduğu gibi, hatta daha da kuvvetle, "Önce düzen" diyordu. İki kişinin bulunduğu yerde bile iyinin, verim(in), başarının, ilk ve bırakılmaz şartını bir düzende gören İstanbullu Hoca bir kader savaşında yolunu seçerken elbette ölçü olarak bunu alacaktı." (s. 439)

Nitekim bu sözler, hem yeni bir düzen görünümünde tecessüm eden kurtuluşa hem de esaretin ve savaşın sürüklediği ortamda kendisini yenilemek zorunda kalan bir milletin toplumsal boyuttaki tercihiğine gönderme yapar.

İstanbul Hoca'yı dönüşümüne zorlayan nedenler, bununla sınırlı değildir; köklü bir geleneğin yıkılmaya yüz tutan yapısı, Hoca'nın ve

diğer insanların şahsında kimlik bunalımı yaratır. Bauman, "kimlik sorunu, refah bir devletin yıkımı ve ona eşlik eden güvencesizlik duygusuyla doğru orantılı gelişir." (2017, s. 12) der. Bauman'ın tespiti, tüm izdüşümleriyle İstanbul Hoca'da yansıma bulur. Yok olma tehlikesi yaşayan yönetimin değerler dünyasında karmaşa yaratması, köksüzlüğe ve güven sendromuna sebep olur. Zira dünya üzerindeki yerimizi belirleyen en temel referans, kimliğimizdir; bu bağlamdaki aidiyet duygusunun sarsılması, Hoca'yı arayışa yöneltir. Arayış, hem memnuniyetsizlik, yetersizlik ve içsel sorgulamalarla hem de inandığı ve savunduğu düşüncelerin gerçek dışı olmasıyla doğrudan ilgilidir. Hoca, ölmeye yüz tutmuş ve tutsak kılınmış ilişkiler ağının parçası olmaktansa yeni bir insana dönüşmeyi seçer; onun metaforik düzeydeki seçimi, atıl, hareketsiz ve ruhunu kaybetmiş zihniyetin terk edilmesine gönderme yapar. Artık, mücadelenin minvali, yok oluş mecrasına hızlıca kayıp giden İmparatorluk değil, yeni atılıma sürgün veren Kuvayımillîye'dir. Hocaya göre istiklal ve istikbal mücadelesi, Kuvayımillîye'nin bünyesinde gerçekleşecek, hezeyanlar silsilesinden usanan ve yılınlaşan toplum, iradesine sahip çıkacaktır. Bu bakımdan yazar, medeniyetin yapısındaki tarihsel kopuşu ve yeniden doğuş serüvenini, kişilerin değişen bakış açılarında vurgular.

2. YENİDEN DOĞUŞ VE UYANIŞIN SEMBOLİK YÜZÜ: KÜÇÜK AĞA

Savaşın olumsuzluklarla yüklü tarafı, o zamana kadar sadece padişahın sancağı altında mücadeleye inanan İstanbul Hoca'nın fikrini bütünüyle değiştirir; ülkenin nasıl bir tehditle kuşatıldığını fark eden Hoca, yalnızca millî iradeye dayanan büyük mübarezenin gerekliliğine inanır. Esaretin karanlığı, Hoca'ya göre ancak her bakımdan ceht ederek yok edilecektir; bu nedenle o, önceye ait tüm kabullerden vazgeçer. Ve kurulmaya çalışılan yeni düzenin içinde olmak ister; yeni düzen, onun yaşamında tam anlamıyla karakter değişimine zemin hazırlar. Değişim, ilk olarak Hoca'nın adında yansıma bulur; dolayısıyla ad, sembolik boyutta değişim yaşayan bir karakterin serüvenine yönelik ipuçları barındırır. Adın simgeleşerek değişim sürecini yansıtması, kişinin yaşama karşı aldığı tavırla da ilişkilidir. Korkmaz "ad, dünyaya karşı alınan tavrın niteliğini ve yönünü belirler." (2015, s. 194) der. Korkmaz'ın söylemi, yeniden doğuşun kişiler düzlemindeki temsilcisi olan İstanbul Hoca'dan Küçük Ağa'ya dönüşen Küçük Ağa' da anlamını bulur:

"Demek Mehmed Reşid Efendi, İstanbul Hoca olarak ölmüş ve Küçük Ağa halinde dünyaya gelmişti. Ölüm tam bir ölümdü, doğum da yeni başlamanın bütün güçlükleri ile tam bir doğum. Mehmed Reşid Efendi, İstanbul Hoca ile karısını, yüzünü görmediği oğlunu, ömrünce hazırladığı durumunu, yaşayış düzenini ve en önemlisi mizacını

ebediyete vermişti. Şimdi de Küçük Ağa ile yeni hayat, bir düzen kurmanın, yeni bir mizaç ve kişilik edinmenin o zor didişmesini yapacaktı. Ve İstanbullu hocadan Küçük Ağa'ya bir miras kııntısı kalmıyordu." (s. 369)

Parçalanmış devletin yıkıntılarında çıkararak yeni bir medeniyet kuran toplumun sancılı oluş serüvenini Küçük Ağa, kendi sembolik yolculuğunda yansıtır. Derin buhranın izlerini taşımasına rağmen "yeni hayat, bir düzen kurmanın, yeni bir mizaç ve kişilik edinmenin o zor didişmesini yapa(n)" Küçük Ağa, bütünüyle değişir. Ani ve tesadüfi değil de koşulların bir öne sürümü olarak "ölen ve yeniden doğan" Küçük Ağa'nın her bakımdan değişimi, elbette ki kaçınılmazdır. Zira değerler sistemini, düşün ve duygu dünyasını eskiden farklı temeller üzerine kuran insan, Küçük Ağa'daki gibi aynı kalamaz. Geçmişe ait referans noktalarından koparak kendini gerçekleştirmek üzere bir serüvene çıkan Küçük Ağa'nın karakteristik dönüşümü, sadece Küçük Ağa'ya değil medeniyet krizinin eşliğinde kalarak kendini arayan Türk toplumunun metaforik düzeydeki oluşuna da işaret eder. Arnold Toynbee, "Türk ulusunun doğuşunu, bir medeniyet ve hayat tarzının toptan terk edilmesi, başka bir medeniyetin kabul edilmesi olarak tanımlar ve bunu tinsel ihtidaya benzetir." (Aktaran Morley-Robins, 2011, s. 11). Toynbee'nin sözleri, fiziksel doğuştan ziyade, yaratıcı dinamikleriyle harekete geçen Türk milletinin doğuşuna gönderme yapar. Zira tükeniş zamanlarının kötü yazgısı, kayıplarına, yenilgilerine teslim olmayan aksine özündeki kırılmalardan doğarak dünyaya yön vermek ve tarihi akışta yer almak isteyen toplumların mücadelesiyle aşılır. Bu bağlamda Türk milletinin karakteristik yapısı, Küçük Ağa'da ifadesini bulur.

Küçük Ağa'yla beraber tarihsel ve sosyolojik boyutta yeni insan tipi sembolleşir; sembolleşen bu insan tipi, yaşama refleksini yitiren bakış açısının çürümüşlüğüne ve kokuşmuşluğuna karşı benliğini bulmak için atılımda bulunur. Ortega Y Gasset, "insan tarih boyunca kendini nice kez yitirmiştir, bu yitme duygusu sayesinde insan var gücüyle harekete geçerek kendi benliğini yeniden bulmaya çabalar." (2011, s. 60) der. Gasset'in bahsettiği durum, Küçük Ağa'da tezahür eder; o, "ömrünce hazırladığı durumunu, yaşayış düzenini ve en önemlisi mizacını ebediyete ver[erek]" kendi gerçekliğini kurmaya ve kendi benliğini yeniden bulmaya yönelir. Küçük Ağayla ilgili bu ifade, oldukça önemlidir. Çünkü yazar, "ömrünce hazırladığı durum ve mizacın ebediyete verilmesi" derken Küçük Ağa'dan çok, altı yüzyıllık mazisi olan köklü geleneğin terk edilmesine vurgu yapar. Yazar, bu süreci İstanbullu Hoca'dan Küçük Ağa'ya, kimliksel geçişle yansıtır; kimliksel geçiş döneminde, karakteri uzun bir hazırlık evresine tabi tutar; yazarın bu tercihi, Küçük Ağa'nın daha inandırıcı bir perspektifle karşımıza çıkmasını sağlar.

Savaş yıllarından ötürü derin kırılma yaşayan ve parçalanan toplumun yeniden ayağa kalkması için mücadeleciler ve kararlı bir duruşa ihtiyacı vardır. Küçük Ağa, böylesi bir duruşun temsilcisi ve toplumun ideal tipidir. Leledakis, "İdeal tip, basit yöntemsel araçlar olmaktan çıkarak üzerine toplumsal eylemlerin kurulabileceği temel haline gelir." (2000, s. 68) der. Leledakis'in belirttiği gibi Küçük Ağa' da toplumsal eylemlerin kurucu nüvesidir. Yapıp ettikleriyle Ulusal Kurtuluş Savaşı'na yön veren Küçük Ağa, mevcut durumun vahametinde sıkışıp kalmaz; varlığı üzerine yürüyen yabancı istilasını yok etmek için büyük çaba gösterir. Muhasaranın tüm şiddetine rağmen vatani koruma azminden ve cesaretinden vazgeçmez. Umutsuzluktan ve meskenetten beslenen tüm düşünceleri geri püskürterek kutlu zafer gününe erişmek istencindedir; bu uğurda

evini, ailesini ve sevdiklerini geride bırakır; hatta yaşamak gibi sadece bir defalığına deneyimleyecek hakkını bile hiçe sayar ve özgürlük ülküsünü kuşanır. Jean Jacques Rousseau, “(insanlar/ toplumlar) sadece bağımsızlıklarını korumak için açlığa, kılıca ve ölüme katlanacakları ve bu yalın servetin korunması uğruna yaşamın kendisini bile feda edebi(leceklerini)” (Aktaran May, 2013, s. 14) söyler. Rousseau’nun analizinde yer alan düşünce, Küçük Ağa’da somutlaşmıştır; Küçük Ağa, bu bakımdan Anadolu insanının yansımasıdır.

Büyük özveriyle yurdu koruma çabası ve toprağı vatanlaştırma ülküsü, Anadolu insanı için her şeyin ötesindedir. Küçük Ağa’da kuşatma altına alınan ve tarihten silinmeye çalışılan memleket ahvaline yabancılaşmaz/duyarsızlaşmaz. Pragmatist bakış açısıyla eylemsizlik kisvesine bürünerek müreffeh bir hayatı tercih eden nemelazımcı zihniyet yerine millî mücadele gibi ölüm kalım savaşı veren bir milletin gönüllü neferine dönüşür. Çünkü Küçük Ağa, sadece millet iradesinin her zorluğu aşacağına inanır; “ölümün eşiğine gelen memleketi ancak ve ancak Anadolu hareketi kurtarabilirdi. Bu hareket memleketin yüreğinden gelen bir hareketti. Tıpkı hücumu uğrayan bir adamın kendini korumak ve kurtarmak için yaptığı işti.” (s. 396) der. Millî bilinci, dört bir yanı kuşatılan vatan için tek kurtuluş olarak gören Küçük Ağa, Anadolu insanı gibi kendi refahını değil, toplumun varlık bekasını önceler:

“İstanbul Hoca, isteseydi, Küçük Ağa olacak yerde pekâlâ İstanbul’a geçebilir, bunu da kolaylıkla yapabilirdi. O zaman ölüm tehlikeleri, yokluklar ve sefalet yerine, asıl bütün bunlardan beter olan büyük hasretler yerine rahat ve varlıklı bir hayat sürebilirdi. Zira karısıyla çocuğunu İstanbul’a aldırması mesele olmayacaktı. Fakat İstanbul Hoca bu yolunu tutmamış, nefisini değil vatanını düşünmüştü. Buna, en parlak ve en değerli ifadesiyle “nefsini feda etmişti” demek gerekirdi. Küçük Ağa hayatı çapındaki bu karardan hiçbir şey beklemiyordu, bekleyemezdi. O, verdiği hidayetini, vardığı inancın, yarattığı yeni bir imanın peşine düşmüş, en asil manasıyla gönüllü bir er kişiydi. Yola çırılçıplak bir canıyla çıkmıştı, yolun sonuna da çırılçıplak bir canıyla varacaktı. Umduğu en büyük şeref, en parlak kazanç gazilikti, şehadetti.” (s. 455)

Küçük Ağa, yoksul, perişan ve yorgun olmasına rağmen tüm varlığıyla yeni bir dünya kurma idealine odaklanan Anadolu insanının aktarımıdır; “Ya İstiklal ya Ölüm” diyen kolektif bilinçteki kahramanlık mitosunun vücut bulmuş hâlidir. Zira insan muhayyilesi, ölüme ve diğer acılara karşı ortak bir tavır geliştirir; Küçük Ağa’da bu tavrın yankı ve yansımasıdır. “Ölüm tehlikeleri[ne], yokluklar[a], sefalete ve büyük hasretlere” karşı Küçük Ağa, kararlılıkla durur; bu kararlılıkla kendi üzerine yürüyen dünyaya karşı tüm gücüyle savaşır; mücadelesi ve adanmışlığıyla tüm sıkıntılı zamanları aşar. Yıldırım Bulut, “Mücadeleci karakter, kendine bir hayat amacı belirlemiş ve bu amaç için her türlü zorluğa karşı gelmeye kendini hazırlamış, yılmayan, yenilmeyen, savaşmaktan bıkmayan önemli bir karakterdir. *Küçük Ağa* romanında önce İstanbul Hoca daha sonra da Küçük Ağa takma adıyla gördüğümüz Mehmet Reşit Efendi, bu karaktere iyi bir örnektir.” (2016, s. 222) der. Bulut’un analizi, Küçük Ağa’nın karakterine gönderme yapar. O, zorluklar ve sıkıntılar yolu tıkadığı zaman, seçimleri, dirayeti ve metaneti sayesinde yeniden olmanın gücünü ortaya koyar. Çünkü sürekli var olma ve yok olma diyalektiği üzerine kurulu olan yaşamda sadece hayatı yeniden kurma, düzenleme, tanzim etme ve dönüştürme cesaretine sahip olan insanlar, iz bırakır ve yer edinir. Bu bağlamda Küçük Ağa, iki

yüzyıl boyunca dışlanan, itilen toplumun atılımlarını harekete geçiren temel bir güçtür; o, içinde bulunduğu durumu tüm yönleriyle analiz ederek sadece hedefine yönelir. Yılmaz Öztuna'nın "hareket edilen nokta bilinmeksizin, yönelecek hedefi bulmanın imkânı yoktur." (2017, s. 16) ifadesi, belirlediğimiz amaçlarımızla yaşam arasındaki ilişkiyi yansıtır niteliktedir. Zira amaç/hedef Küçük Ağa için, tutsaklığa ram olmaktansa "gaziliğe, şehadete" erişmektir.

Küçük Ağa'ya göre vatan toprağında paryalaşmak, pusmak ve yılmak, karakterimiz olarak tanımladığımız ve tarih boyunca şiar edindiğimiz bağımsızlık ruhuna aykırıdır. Küçük Ağa da böylesi bir ruhun hafızada saklayıp koruduğu tüm enerjiyi açığa çıkararak direnişe katılır; o, kendini güvenle tanımlayabileceği hüviyeti kazanma ve yeniden millî bir devlet olabilme adına "verdiği hidayet, vardığı inancın, yarattığı yeni bir imanın peşine düşmüş, en asil manasıyla gönüllü bir er kişi[dir]." Şerif Aktaş'ın ifadesiyle "Küçük Ağa, bizim değişmez tarafımızın temsilcisidir. En kötü şartlar altında bile devletin ebed-müddet olduğuna iman eden ve devleti mukaddes sayan ruhun temsilcisidir; Türk halkının cisimleşmiş ruhudur." (2011, s. 355). Aktaş'ın söyleminde de yer aldığı gibi Küçük Ağa, her bakımdan Anadolu ruhunu yansıtır; zira Küçük Ağa, inancı sayesinde kesin ve ebedi bir yok oluşa karşı çıkar; yeniden ayağa kalkış için tüm enerjisiyle harekete geçer. Çelik zırhlara, mermilere ve tüfeklere sığınmadan sadece "çırılçıplak bir canı[yla]" zafer kazanma amacına doğru ilerler; böylece dünya üzerindeki varlığını kanıtlamak ister. Gücünü ve inancını ise, mübarezeze izafe ettiği anlamdan alır. Bu durum bir bakıma, koca yıkımın altında ezilmeden duran kolektif ruhun ve bilincin yaşamı ne denli dinamik bir boyutta algıladığını ortaya koyar.

Yazar, başkışı Küçük Ağa'nın tarihsel süreç içindeki değişimini, sadece adında ya da zihniyetinde değil, mekânsal düzlemde de yansıtır; çünkü mekân, insan ruhuna ilişkin kodlamalar ve yüklemeler içerir. Bu bağlamda yazarın İstanbullu Hoca'dan Küçük Ağa'ya evirilen serüveninde, İstanbul yerine Ankara'ya yer vermesi, tesadüfi değildir.

İstanbul, çürüyen ve bozulan yapının; Ankara ise devingen ve sağlam duruşun mekânsal sembolüdür. Ankara, yalnızca siyasi faaliyetlerin yürütüldüğü yer değil, kendini yeniden kurma potansiyeline sahip milli iradenin mihveridir; aynı zamanda İstiklal mücadelesinin de karargâhıdır. Enginün, "Türk yurdunu kurtarma mücadelesinin merkezi Ankara'dır. Türkler için güvenli, stratejik önemi olan bu başşehir Orta Anadolu'dadır, İstanbul'un ve medeniyet merkezlerinin çok uzağındadır. Bu tecrit edilmiş, uzak ve vahşi diyarda, çok güç şartları içinde Türklük adeta yeniden kendini bulur ve dirilir. Ankara'nın yeni bir ruhun yeşerdiği, doğduğu mekân olarak değerlendirilmesi tabii olarak, asırlarca yüceltilmiş ve o tarihlerde düşman işgalinde

bulunan çürümüş değerleri temsil eden İstanbul'u küçültür." (2012, s. 538) der. Küçük Ağa, Enginün'e ait tespitin mekânsal perspektifteki örneğidir. İstanbul'un hafızada yarattığı boşluk, otorite ve itibar yoksunluğu, soylu ideale doğru adım adım ilerleyen Küçük Ağa'nın ve dönem insanının tüm dikkatini Ankara'ya yöneltir. Çünkü Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç noktası, Ankara'dır.

Ankara, her ne kadar fiziksel açıdan çok sayıda sorun barındırsa da bağımsızlık savaşı veren Türk milleti için mutlak güven ortamı sunar. Bu bakımdan Ankara, geleceğe ışık tutan kıvılcımın büyük bir ateşe dönüştüğü yerdir; "Ankara, büyük hareketlerin bir dimağı, kuvvetler ve imkânların arasındaki ahenktir." (s. 322) Özgürlük ülküsünün taşıyıcı sembolü Ankara, mücadelenin merkezidir. Bu bakımdan toplumsal yazgıyı yüklenen mekân, yapıcı ve kurucu işleviyle Küçük Ağa'ya kendiliğini hatırlatır. Ankara'ya yüklenen anlam, bütünüyle Küçük Ağa'nın algısından kaynaklıdır; çünkü mekâna boyut kazandıran insanın kendisidir.

Küçük Ağa romanı analiz edildiğinde Küçük Ağa, karakter olmaktan ziyade tarihsel, sosyolojik ve kültürel açıdan değişen medeniyetin kişileşmiş biçimidir. Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet hareketlerine rağmen beklediği sonucu alamayan Osmanlı, özden kopmuş ve İmparatorluk çökme noktasına gelmiştir. Büyük bir hızla dönüşen dünyanın atılımlarına intibak edemeyen İmparatorluğun bünyesinde açılan derin yaralar, önlenemeyecek ve durdurulmayacak boyutlarda değer ve itibar kaybına neden olur. Ve zaman içinde altı yüzyıllık gelenek, ölmeye yüz tutar. Lakin bu ölüm, biyolojik düzeydeki tükenişe değil yaşama refleksini yitirmiş zihniyete gönderme yapar.

Bozulan ve çürüyen yapı, savaş ortamı, yenilgiler, yıkımlar ve kuşatılmışlık duygusu, moral kaynakları bakımından insanın tükenmesine sebep olur. Dört yüzyıllık ihtişamlı mazisine rağmen iki yüzyıl boyunca yaratıcı bir hamle yapamayan Osmanlı, padişah ve hilafetin sancaktarlığında bir araya gelme düşüncesini savunsa da esarete ram olmuş haldedir. İstanbullu Hoca karakteri, bu düşüncenin kişileşmiş halidir. Yavaş yavaş yıkıma sürüklenmesine rağmen saltanat ve hilafetin gücünde kurtuluşu arayan İstanbullu Hoca, İmparatorluğun gönencini kaybedip halkı kendi kaderine terk ettiğini, zaman içinde fark eder.

İstanbullu Hoca gibi yaşama iradesini düşman süngüsüne teslim etmek istemeyen halk, Kuvayımillie gibi mücadelecî güce sığınır. Fakat bu sığınış, kararsızlıkları, endişeleri ve tedirginlikleri beraberinde getirir; bir taraftan saltanat ve hilafet, diğer taraftan Kuvayımillie arasında sıkışan halk, nerede ve kimin yanında yer alacağına yönelik bir türlü tercihinin yapamaz. Tarık Buğra "Altı yüzyıllık bir gelenek, bir imparatorluk geleneği var. Bu insanlar o geleneğin insanları. Altı yüzyıl bu insanlar, Halife-yi Ruy-i Zemin padişah demiş. Ve açılan bayrak, üç kutsallığı bir arada taşımış. Din açısından, devlet açısından, ülke açısından sembol, daima bu bayrak olmuş. Bir gün geliyor, bir başka bayrak açılıyor. O da vatan için diyor, o da din için diyor. Fakat bayrağı açan kim, bilinmeyen bir şey. Bir tarafta altı yüzyıllık bir otorite, bir tarafta yeni bir bayrak." (2018, s. 77). der. Buğra'nın analizindeki altı yüzyıllık otorite ve yeni bir sancak altında birleşme düşüncesi arasındaki çatışma, İstanbullu Hoca'dan Küçük Ağa'ya dönüşümle neticelenir. İstanbullu Hoca, başlangıçta hilafeti ve saltanatı tutunma noktası olarak gösterse de yıllarca sosyo-kültürel boyutta topluma yön veren bu iki değer, ihtiyaçlara cevap veremez hale geldiğini görür. Lakin bin yıllık deneyimsel birikimi ve kazanımları terk etmek kolay olmayacaktır; çünkü tarihsel süreç içinde devamlılık ve süreklilik önemlidir. Fakat geçmişteki kazanımlar, çağı karşılayamayacak kadar köhnemişse kendimizi her bakımdan yeniden görmek, kavramak ve tanımlamak gerekir. İstanbullu Hoca, yeniden harekete geçişin cisimleşmiş ruhudur; iki yüzyıllık tereddütlü bekleyişi, Küçük Ağa'ya yönelişle nihayete erdirir. Küçük Ağa'nın şahsında yansıtılan

halk, böylece mağlubiyetin makûs bir kader olmadığına kanaat getirir ve milli ülküsünden rol ödünçleyerek yeniden olmaya hazırlanır.

Küçük Ağa, yeniden doğuş sürecinde zorlu bir sınava tabi tutulur; onun tüm başarısı, yoluna devam etme konusundaki azmine bağlıdır. Büyük tehlikelerin, sıkıntıların ve yoklukların sarmalında olmasına rağmen İstiklal savaşına duyduğu inanç sayesinde esarete karşı durur. Bu bakımdan Küçük Ağa, dönem insanının karakteristik yansımasıdır. Ateşten gömlek giyerek bozgun ve yıkım psikolojisinin yarattığı tahribatı silmeye ve paryalaşıp sinmek, yeise kapılmak yerine doğup büyüdüğü toprakların ruhunu tüm gücüyle korumaya çalışır. Çünkü Anadolu insanı için vatan, yalnızca üzerinde doğup büyüdüğü sıradan bir yer değil, dünyaya kendimiz olarak kök salmamızı mümkün kılan atalar ocağıdır. Atalar ocağının tutsak kılınması ve yabancı çizmesi altında ezilmesi, tarih boyunca özgürlüğü şiar edinmiş Türk milletinin karakterine aykırıdır. Dolayısıyla tutsaklığın boyunduruğunu yok etmek için algısal boyutta fark etmek ve uyanmak gerekir. Küçük Ağa böylesi bir fark edişin ve uyanışın yansımasıdır.

Küçük Ağa, uzun yıllar süren muhasaranın etkisiyle yoksul, perişan ve yorgun olan toplumun ihtiyaç duyduğu hareketin kendisidir. Birden fazla cephede savaşarak hayata tutunmak isteyen milletin dirilişini muştular. Bu bakımdan Küçük Ağa, ölümcül tehditlere rağmen gideceği yolu bulmaya ve kimlikel bir kavrayış kazanmaya çalışan Türk ruhunun kendisini gördüğü sembolik bir tiptir. Medeniyet buhranın eşiğinde yurtsuzluk ve yersizlik problemiyle karşı karşıya kalan Küçük Ağa, çaresizleşmek, yılmak yerine iradesini kaybetmeden mücadelesine devam eder. Mücadelenin devamlılığı, oldukça önemlidir; çünkü yarım kalmış eylemler, yok hükmündedir. Büyük ihtiyat ve öngörüyle davranarak dünya tarihinde iz bırakan, meşakkatli ama soylu bir oluşun hikâyesini yazan Küçük Ağa, tam anlamıyla varoluş çabasını ihya eder. Mesajlarla yüklü Küçük Ağa'nın serüveninde biz, Cumhuriyetimizin kuruluşunu sağlayan iradenin ne denli büyük sıkıntılara, zorluklara ve yokluklara göğüs gerdiğine tanık oluruz.

SONUÇ

Yakın dönem tarihimize ait vakalar, Cumhuriyet dönemi Türk romanını tematik boyutta besler ve şekillendirir. Bilhassa Millî Mücadele ruhu ve İstiklal savaşını ele alan yazarların bakış açısıyla memleket meselelerinin ele alındığı bir ekol oluşur; kendi insanı ve tarihinden esinlenerek şekillenen bu ekole, 1950'lerden sonra Tarık Buğra da katılır. Tarık Buğra, gözlemci ve eleştirel bir gerçekçilikle Anadolu insanının tarihsel akış içindeki serüvenini yansıtan romanlar kaleme alır. *Küçük Ağa*, bu durumun karakteristik bir örneğidir.

Küçük Ağa, millî bilincin hafızamızda saklayıp koruduğu değerden beslenerek istikbalini kuran insanı, başkişi Küçük Ağa'nın şahsında anlatır. Yazar, Küçük Ağa'yı ilk anda İstanbullu Hoca olarak karşımıza çıkarır. İstanbullu Hoca, toplumsal belleğin kökense bir değeri iken, zaman içinde bozularak ihtiyaçlara cevap veremez hale gelen saltanat ve hilafetin savunucusudur.

İstanbullu Hoca, savaşın yıkımlara neden olan sonuçlarını ve arka arkaya alınan kayıpları, sadece saltanat ve hilafetin gücüyle aşılabacağına inanır; lakin savaş ortamında tanıklık ettiği olaylar, kabullerini sorgulamaya ve tabi olduğu her şeyi kökten eleştirmesine kaynaklık eder. Binlerce yıllık gelenek, başka türlü göremeyen, düşünemeyen ve yaratamayan zihniyetin elinde yok

olmaya yüz tutar ve insanı zor şartlar karşısında hayati bir hamle yapamayacak hale getirir. Mevcut durumu tüm yönleriyle fark eden İstanbullu Hoca, Kuvayımilliye'nin cesareti ve kararlılığıyla tanışır.

“Kuvayı Millîye mi yoksa Hilafet mi”? sorusunu kendisine sürekli soran Hoca, iki dünya arasında sıkışıp kalmışlığıyla medeniyet krizi yaşar. Zira toplumlar, büyük ve sarsıntılı dönemler yaşasalar da ani ve hızlı bir süreçte değişmezler; mutlaka her değişim, itiraz ve engellerle karşılaşır; fakat çürüyen her değer, kalıcılığı muhafaza etmektense insanı ve toplumu kökten bir yok oluşa doğru sürükler. Bu bağlamda saltanat ve hilafet, iki yüzyıllık bekleyişe rağmen somut bir netice elde etmemiştir; saltanat ve hilafetin tüm tehditleri geçersiz kılacak bir kurtuluş reçetesi olmadığına kanaat getiren İstanbullu Hoca, her bakımdan değişir ve “Küçük Ağa” adını alır. Onun değişimi, metaforik karakterli yolculuğun başlamasına kaynaklık ettiği gibi başka türlü görmeye, düşünmeye ve tarihsel akış içinde yerini almaya çalışan toplumun tercihi de gönderme yapar. Artık, Anadolu’da başlayan direnişin minvali İmparatorluk değil, Kuvayımilliye ve halktır.

Millî Mücadele'nin edebiyata yansımaları bağlamında değerlendirdiğimiz *Küçük Ağa*, hem asırlar boyu övünç kaynağı olarak anımsayacağımız mübarezenin estetik nitelikte hülasesi hem de değişen zihniyetin döneme yansımaları açısından sembolik bir önem taşımaktadır.

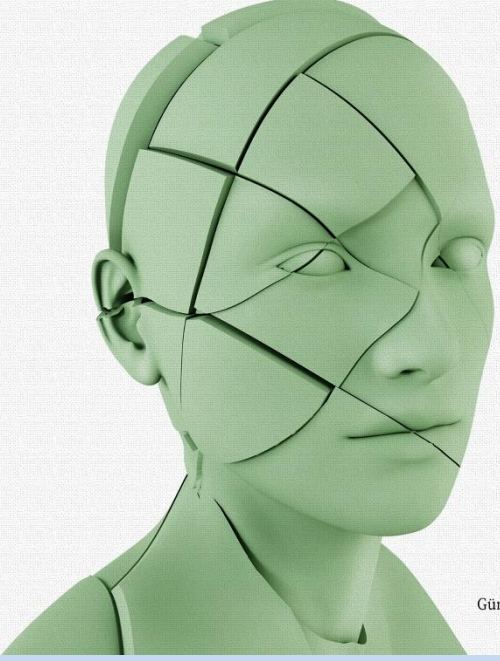
KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif (2011). *Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Andı, Fatih (2000). *Tarık Buğra*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2017). *Kimlik*. Çev. Mesut Hazır. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bulut, Yıldray (2016). *Tarık Buğra'nın Romancılığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Buğra, Tarık (1992). *Küçük Ağa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buğra, Tarık (2018). *Küçük Ağa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2008). *Tarık Buğra*. “Tarık Buğra'nın Küçük Ağa Romanının Tahlili”. Editörler: Tekin, Mehmet, Yılmaz, Ebru Burcu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Enginün, İnci (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fromm, Erich (1995). *Umut Devrimi*. Çev. Şeyma Yeğin. İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Gasset, Ortega Y (2011). *İnsan ve Herkes*. Çev. Neyire Gül Işık. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gündüz, Osman (2004). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı”. Editör: Korkmaz, Ramazan. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2008). *Tarık Buğra*. “Yeni Bir Bedende Uyanmak ya da Küçük Ağa Romanında Metamorfoz”. Editörler: Tekin, Mehmet, Yılmaz, Ebru Burcu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2004). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2015). *Yazımsal Okumalar*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Lelekadis, Kanakis (2000). *Toplum ve Bilinçdişi*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- May, Rollo (2013). *Özgürlük ve Kader*. Çev. Ali Babaoğlu. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Robins, Morley ve Kevin, David (2011). *Kimlik Mekânları*. Çev. Emrehan Zeybekoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Tekin, Mehmet (2008). *Tarık Buğra. "Tarık Buğra'nın Sanat ve Edebiyat Anlayışı"*, Editörler: Tekin, Mehmet, Yılmaz, Ebru Burcu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz (2017). *Büyük Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yılmaz, Ebru Burcu (2012). *İnsanı Yüceltme Kaygısında Bir Yazar Hikâye ve Romanlarıyla Tarık Buğra*. Ankara: MEB Yayınları.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

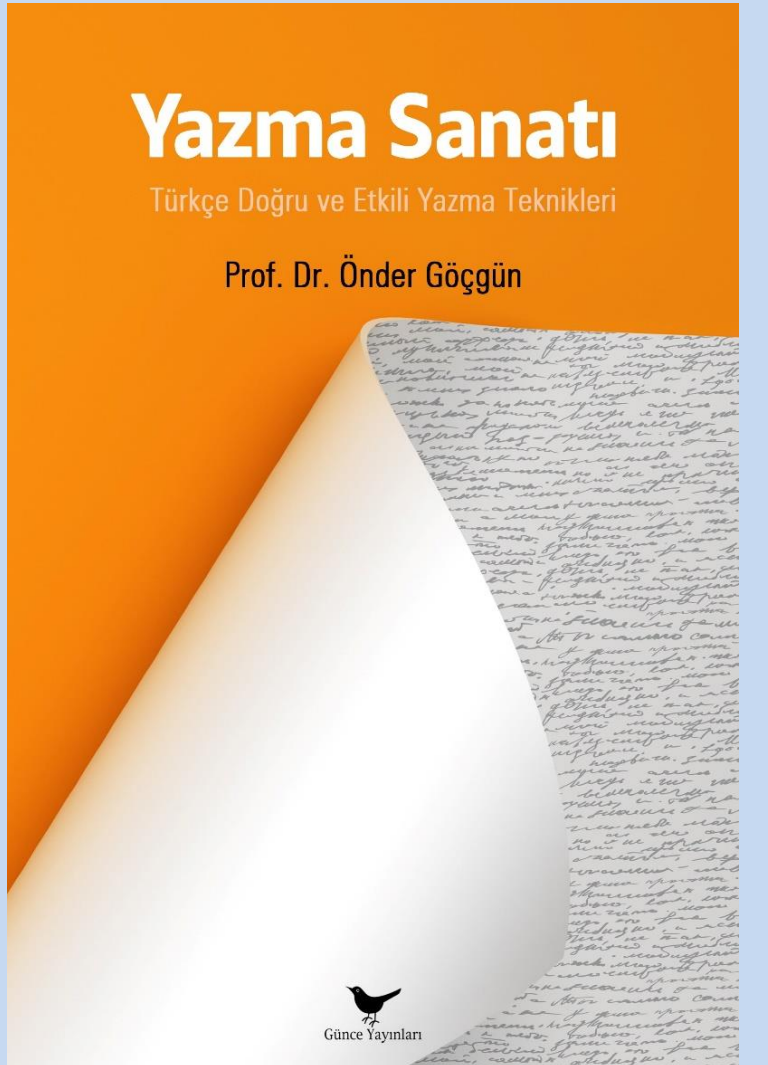

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları